

Bjarne Prytz:

Hestehandler og romanihøvding

Før siste verdenskrig var tatrene, eller romanifolket som de gjerne ønsket å bli kalt, et levende og markert trekk i Gauldalsbygdenes hverdag. De to mest kjente taterfølger var Lysgårdfamilien og Fredriksenfamilien. En av Fredriksene var Oliver Aleksander Fredriksen. Han var «pater familias» og hadde en tallrik barneflokk. Tatrene var en mellomting mellom gamle venner og et fremmedelement. Men det var også øyeblikk da vi fikk innblikk i en verden langt mere fylt med spenning og opplevelse enn vår egen. Jeg husker en sommerdag da Fredriksene hadde slått leir i «Kråkkån» i Bjørgbakkene i Haltdalen for å kvile og lage mat. Der stod vogna og hesten gikk og beit. Det var gjort opp et bål der kaffekjelen putret. Og ungene lekte eller var opptatt med huslige gjøremål. Det så kolossalt spennende ut i forhold til vår hverdag. Den syntes akkurat da å være både triviell og uinteressant.

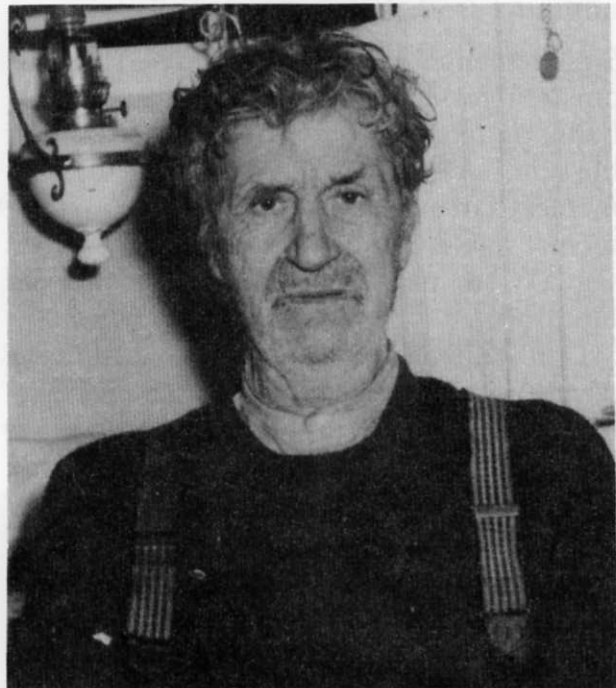
Senere ble jeg kjent med Oliver Aleksander Fredriksen og besøkte ham også en vårdag i 1954. Han hadde bl.a. bodd på Røros og Reitan i lengre perioder. Det var da han fortalte meg det jeg forteller videre her.

Romanigutten Oliver Aleksander Fredriksen var ikke mange ukene da mora tok ham med seg på sine turer til gårdene i Nes i Fosen. Det var i 1871. Fra først av bar hun ham på armen. Da han ble noen måneder eldre, fikk han plass på ryggen. Herfra hadde han et ypperlig overblikk over det som skjedde. Og han sugde villig inntrykkene inn. Men så snart de små bena klarte å bære ham, måtte han avgi plassen til nestemann i rekken og begynne å traske å gå.

Det var ei god tid, fortalte Oliver. Hvor en kom fikk en hus. Folk var snillere og hyggeligere i gamle dager. Ofte fikk de ligge på låven hos bønderne. Og inntrykkene festet seg i sinnet til en liten romanigutt: Månelysset gjennom sprekkene i tømmerveggen, nattevinden som rusket i høyet, kattugler som skrek og mors og fars trygge pust. Tiden sletter alle vonde minner. Atti år etterpå glemte han hvor han frøs og svalt og led vondt. Det var bare de gode minner som satt igjen i sinnet.

Vandrerlivet skjerpet sansene og romani-barna var ofte tidligere utviklet enn andre barn i samme alder. En dag de rastet like ved Trondheim, fikk han lov til å gå ned i byen og kjøpe seg ABC-bok. Den hadde bare 5 blad igjen. Men ved hjelp av den gjorde han de første møysomme skritt inn i kunnskapens verden. Siden gikk han i skolen på Ørlandet.

Årene gikk med reiser og skolegang. Om

Den 83-årige Oliver Aleksander Fredriksen var enda en staselig kar. Han stelte selv huset, og i ledige stunder gjorde han tollekniver som stasjonsmesteren på Lundamo hjalp ham å selge.

vinteren lå de oftest i ro. Men når våren kom, bar det avgårde på vandring. Oliver og hans 10 søsken var til stadighet med foreldrene rundt i distriktet. Fjorten år gammel kjøpte han sin første hest av en gårdbruker på Åndalsnes. Det var i 1885. Siden kjøpte, byttet og solgte han tusenvis av hester.

Hestehandel var hovedyrket og han titulerte seg helt til det siste som hestehandler.

Det var et spennende liv. Selv om han aldri sa nei takk til ei kjøpskål, forsøkte han alltid å holde seg borte når knivene kom fram og skulle dømme i tvistighetene. Han reiste på alle hestmartnaer mellom Levanger og Kongsvinger. Ved siden av drev han annen handel, solgte eller byttet klokker og gjorde kniver som han solgte.

En tid bodde han i Kristiansund. Han hjalp til på Klippfiskberget og drev med klokkehandel og gjorde det riktig godt. En dag stod han på kaia og byttet klokker med fiskere som nettopp hadde fått oppgjør. Uten at han visste det, stod politikonstabelen, Nålsund, og så på. Han kjente forresten Nålsund godt. Plutselig kom Nålsund bort og spurte om han ikke visste det var ulovlig å selge ustemplede (ujusterter) klokker.

Oliver svarte at det visste han ikke noe om. Han ble tatt med bort på politikammeret og politimesteren ila ham ei bot på 5 eller 10 kroner. Dette syntes Oliver var ergelig og han unnskyldte seg med at han ikke hadde penger. Politimesteren ville da sette ham inn til soning straks. Oliver spurte hvor han kunne tre av på naturens vegne og Nålsund viste ham stedet. Men på vegen dit smatt Oliver ut ei dør og forsvant i smugene rundt politikammeret.

Noen dager senere kom han til Kristiansund igjen med båten, og på kaia traff han Nålsund.

- Nå, hvor skal du hen da, Oliver? spurte han.

Oliver svarte at han skulle opp til politikammeret og skvære opp mulkta.

- Nei, det behøver du ikke, svarte Nålsund. Politimesteren og jeg ble enige om å stryke den da du lurte oss så godt!

Oliver mintes med glede denne episode. Over 60 år var gått, og tiden hadde gitt politi Nålsund en patina av sympati. Han levde med i de år da Oliver var ung og hadde livet foran seg.

Oliver giftet seg og fikk barn, hele 11 stykker. Han flyttet inn i landet og bodde lenge på Røros. En tid bodde han også på Reitan og i Os i Østerdalen. Fra disse baser

foretok han reiser rundt i distriktet. Romaniblodet og kampen for det daglige gav aldri ro til å stanse lenge på samme sted.

En av gammeltidas plager var ståtarkongene rundt i bygdene. De gjorde mang en gang livet temmelig surt for en som reiste. Ståtarkongen i Orkdalen, Ola Kastbakken, hadde en lang stav med pigger i enden. En dag kom Oliver kjørende nedover Sundlibakkene med familien på vogna. Da møtte han ståtarkongen som ville høre hvor han skulle hen. Oliver svarte at «vegen er fri og du kan ikke stanse meg.» De gikk begge på siden av vogna nedover bakkene. Da de var nede, ropte kona at han måtte sette seg på. Oliver gjorde det og ba ståtarkongen gjøre det samme. Samtidig jagde han på hesten så ståtarkongen ble stående igjen. Et passende stykke fremme stoppet de og ventet til han kom innpå. Så kjørte de fra ham igjen. Slik gikk det langt nedover Orkdalen.

Ståtarkongen i Støren hadde distriktet sitt langt nedover Gauldalen, like til Melhus. En dag da Oliver og familien lå ute og kvilte og kokte seg kaffe, kom han og forlangte at de skulle flytte, straks på timen. Oliver mente at de reiste ikke før de var ferdige. Ståtarkongen gav seg ikke, men Oliver fikk ham avgårde. Han ville ikke fortelle hvordan det foregikk. Men årsaken var nok at ståtarkongen fikk se hvordan en nyslipt romanikniv kan lyne i solskinnet.

Jeg spurte ham om disse ståtarkonger var enslags vektere. Men det trodde ikke Oliver. Det var helst gamlinger som ikke hadde noe å leve av og som derfor tok på seg slike rakkerjobber. Mange av dem var lite modige når de fikk mottak. Noen gjorde også minst mulig for den usle lønna de fikk for jobben.

Årene gikk og Oliver Aleksander Fredriksen sluttet å reise. Han kjøpte seg ei lita stue på vestsida av Gaula ved Lundamo. Der var det en hel romanikoloni. Kona ble syk og var i mange og lange perioder på Rotvoll sykehus. Når han følte seg for ensom, tok han henne ut for ei stund. Men Oliver måtte likevel stelle huset alene. Hver måned hentet han sin alderstrygd sammen med de andre gamle i Horg. Radiogavefondet gav ham radio - batteriradio fordi han ikke hadde

elektrisk strøm. Alderdommen ble en relativt sorgløs tilværelse. Og så laget han tollekniver med kunstferdige skaft for å hjelpe på økonomien. Ei datterdatter bodde også sammen med ham.

Det var dyrt å ha sykdom i huset. Ofte når Oliver satt bøyd over arbeidet med kniver, måtte han minnes dager som var gått, med hestehandel og vandring fra bygd til bygd. Han mintes raster rundt flammende bål i mørke høstkvelder – med unger og familie rundt seg. Stundom kom venner fra andre romanifamilier på besøk. Det kunne bli prat

og diskusjon til langt på natt. Ofte delte de også ei flaske brennevin. Blodet kunne koke når de ble uenige. Men de blankslippte romanikniver ble aldri brukt – annet enn som demonstrasjon for å markere standpunktene.

Det var glade og lykkelige dager.

Nå har både Oliver og kona ligget mange år i sine graver. Men enda lever mange både i Haltdalen og Ålen som både kjente og minnes dem. For femti år siden var de en markert del av vår hverdag.